

Tajemné, tajuplné, utajené?

*„S Bohem bud', má tajná láska,
každý prý to o nás ví.*

Je to směla, že to prasklo...“

Gabriela Osvaldová

Lidstvo vždy fascinovaly skryté skutečnosti. Periodicky se objevovaly teorie o tajných spolcích a mocenských skupinách, které ovlivňují veskerý běh světa a mají nezměrnou moc nad našimi životy a budoucností. O tajemných a utajovaných společenstvech se často vděčně šeptá.

Příklad se nabízí sám. Hitem letošní sezóny se stal „Da Vinciho kód“ u nás vydaný hned ve dvou překladech, a v zápětí uvedený do kin jako film. Perfektní ukázka bestsellerů - ohromný náklad a mnoho dotisků. Rekordní návštěvy v kinech se sice nekonaly, ale zato už byla uvedena na trh počítačová hra. Takže dílo, kterým jsou mnozí nadšeni a mnozí je zuřivě odmítají a hanobí, nejen spatřilo světlo světa, dostalo se dokonce na čas do centra pozornosti.

Přiznám se, že jsem neměl velký zájem ani o knihu ani o film, ale známí se mě v jednom období tak často ptali na názor, že mě prakticky donutili knihu přečíst a posléze vidět i film. Byla to zajímavá látka k zamyšlení a kniha je napsána obratně, takže se čte celkem dobře. Film musí být pro nepoučeného diváka zcela nesrozumitelný a přičteme-li navíc horkou jehlu scénaristovu a nevalné výkony (jinak nesporně mimořádných herců) není divu, že na festivalu v Cannes naprosto propadl.

Co vzbudilo tak veliký zájem? Byly to protesty církví? Posměšky historiků? Skandální pozadí? Nebo autor dokázal zahrát na nějakou obecně citlivou strunu? Literární a umělecká úroveň „Kódu“ si totiž takovou pozornost sotva zaslouží.

Nechci se rozhodně zabývat faktografickým rozbořením románu, o tomto tématu

je možno najít obšírná pojednání na internetu - diskuse, pojednání historická, teologická i kunsthistorická. Pokud jde o to vystopovat konkrétní manipulace se známými fakty nebo náboženskými koncepty, je k tomuto účelu k dispozici hodně materiálu a lze nalézt i velmi důkladné a fundované studie.

Co hýbe světem?

Jaké záměry a motivy mají tajné společnosti? Co je na pozadí toho, co se každý den děje v průmyslu, politice a celé společnosti. Animují nás tajné služby nebo petrolejářská loby, která cestou ceny ropy řídí vzestupy a pády... čeho vlastně?

Hodně silně za vlasy přitaženým příkladem tohoto uvažování může být opět kniha D. Browna, ačkoli otázka, zda Ježíš Nazaretský měl nebo neměl biologické potomstvo, se mi jeví natolik bezvýznamná, že lze jen těžko uvěřit, že i fundovaný důkaz by nějak otrásl naší civilizaci. Románová fikce na toto téma se pak jeví zcela nicotná. Nelze proto souhlasit s myšlenkou vloženou do úst hrdinů románu, že zveřejnění takové informace navždy změní svět nebo přinejmenším jeho kulturní a duchovní život. Myšlenka je však dobrým sloganem a je proto v románu hojně opakována. Soukromě si ale kladu otázku, zda si něco takového vůbec zaslouží naši pozornost, a zda je odpověď na takovou otázku vůbec hodna zaznamenání - dokonce i v případě, že jsme věřící křesťané nebo z jiných důvodů připustíme, že Ježíš Nazaretský Mesiášem opravdu je.

Čím tedy dokázal Dan Brown tak zaujmout? Jednou jsem se

vyjádřil v tom smyslu, že nepovažuji Brownův román za dobrý, a následovala pro mne překvapivá otázka, zda se mi „Da Vinciho kód“ nelíbí z náboženských důvodů. To byla zcela nečekaná reakce, pochopil jsem ale, že jsem možná u jednoho ze zdrojů zájmu. Mnoho lidí bez ohledu na své náboženství nebo životní filosofii vidí v katolické církvi instituci, dokonce mocnou instituci s nezanedbatelným vlivem. Román bez ohledu na to, jak je fiktivní nebo přesvědčivý, pak považují za jakousi formu útoku na establishment. Popouzení vrchnosti je vždy v oblibě. Reakce mnohých církevních činitelů se postaraly o bohatou publicitu. Některá prohlášení jsou navíc tak neobratná, že by je bylo možno interpretovat jako snahu o zastření odhalení učiněná D. Brownem. Je to sice přitažené za vlasy, ale „není šprochu...“ mohou si myslet mnozí.

Bulvár, neodolatelný bulvár

Podstatnou lidskou vlastností je zvědavost - potřeba dovědět se. Je nejspíš úplně univerzální, jak může potvrdit každý, kdo má co do činění s malými dětmi. Jak rosteme, učíme se a vyspíváme, modifikujeme i svoji zvědavost. Naše touha po informacích se formuje a provází ji složité zkušenosti. Výsledný stav nabývá mnoho



podob, ale i ti, kteří svou zvědavost silně potlačili, mají alespoň občas potřebu dovědět se. I ti, kdo naopak rozvíjejí svou zvědavost profesionálně a uspokojují ji odborně, bývají čas od času zlákáni profánním světem.

Dan Brown obratně využívá základního psychologického vzorce, na kterém je postavena značná část přitažlivosti bulvárních časopisů. Tváří se, že má přístup k exkluzivním informacím, které poskytuje výhradně svým čtenářům. Navíc, že jde o informace, které mají zásadní význam, mohou ovlivnit naše životy a kdovíco ještě. Tady nejde o pouhé nafukování bublin, ale přímo o jejich vytváření. Jak je možné, že na takovém principu úspěšně funguje celé odvětví průmyslu? A že stále ještě dokážeme brát celou tuto hru vážně?

Ve světě, v němž jsme zahlcováni informacemi o událostech řítících se okolo nás závratnou rychlostí bez velkých souvislostí a pochopitelných vazeb, je snadné propadnout pocitu, že jsme ponecháváni jaksi mimo a že existuje jakýsi svět insiderů, kteří vše řídí, nebo tomu alespoň lépe rozumějí než my. Taková myšlenka je zcela přirozená, jedná se o potřebu řádu, který by nějak zmírnil a opanoval nesmyslnost a chaotičnost světa, který nás obklopuje. A od takové myšlenky, že jsme obklopeni lidmi, kteří jsou lépe informováni, lépe orientováni a snad mají větší vliv než my sami, kteří se však velmi málokdy prezentují a ještě méně nás nechávají nahlédnout za oponu dění. K představám tajných spolků, které hýbou světem, až po teorie nejrůznějších spiknutí je jen krok.

Náboženská témata pak do toho vzorce přinášejí jednak cosi exotického a také prvek vyšší síly, či moci zahalené dalším tajemstvím. Toho nakonec nevyužívá jen D. Brown - v každém pořádném tajném spolku by přece měli být zastoupeni lidé mimořádných schopností a možností - vědci, guruové, mágové a podobně.

Oni všechno vědí

Zájem o skryté a tajemné je také lidem vlastní. Tajnosti odhalujeme už od dětství a už jako malí tajemství vytváříme. Mimo jiné i jako dětské spolky s tajnými rituály, řečmi a symboly, které tajíme před rodiči i nezasvěcenými spolužáky. Potřeba soukromí i určitého tajemství je důležitá pro naši osobní integritu. Každý člověk potre-

buje mít svoji sféru, na kterou má výhradní vliv. Toto nám dává potřebnou možnost řídit a ovládat své věci po svém. Bez nutnosti ostatní informovat, vysvětlovat, zdůvodňovat. S plnou svobodou určit, co a v jaké míře si přejeme sdílet a s kým. Soukromí nám dává možnost svobody a je tak základem naší individuality.

Moderní svět nám soukromí stále více odebrává. Všechny ty vymoženosti, které nám mají zpříjemnit a usnadnit život, vytvářejí stopu, která otevírá dveře do našich domovů a tím i částečně do naší duše. Mobilní telefony umožňují zároveň sledovat, kde se zrovna pohybujeme; kreditní karty ukazují co, kdy a kde nakupujeme; internet prozrazuje, čím se zabýváme při použití počítače a tak dále.

Stále větší bezpečnostní nároky naší civilizace nás nutí poskytovat nové a nové soukromé informace. Není divu, že se mnoho lidí cítí poněkud paranoidně. Lektro může nahlédnout do našeho soukromého světa, stále více a stále častěji ztrácíme kontrolu nad informacemi soukromé povahy.

Názor, že kdo má čisté svědomí, nemusí mít obavy ze shromažďování osobních informací, je samozřejmě scestný. Nejde totiž vůbec o objektivní průkaznost a průhlednost našeho jednání, ale o prostý pocit, že soukromá sféra je nám stále více narušována. Ztráta soukromí má podobný vliv na naše rozpoložení jako například vzloupaní do našeho bytu nebo auta, zkrátka všude tam, kde se člověk cítí na svém území.

A jak náš pocit ztráty soukromí souvisí s potřebou pronikat do „tajovaných světů“? Vlastně docela přímočaře - jde o navození rovnováhy. Pokud existují síly, které na nás mohou mít vliv a mohou shromažďovat informace o nás, chceme o nich také vědět. Proniknout mezi insidery a podílet se na běhu světa.

Proto obratná vyprávění opírající se o skutečné reálie pracující se známými fakty a událostmi našeho života přitahují. Na jednou víme víc, díky beletrii. Zejména, když seriózní prameny nejsou zdaleka tak poutavé a zajímavé. Dan Brown velmi obratně manipuluje se známými fakty, využívá velkého množství reálných postav a objektů, čímž dodává svému vyprávění na reálnosti a věrohodnosti. Se vším však pracuje zcela svévolně, fakta interpretuje vědomě nesprávně a rozhraní mezi reál-

ným a svým příběhem záměrně zamlžuje. Je pochopitelné, že autor usiluje o uvěřitelnost příběhu. Je problematické, pokud se však snaží příběhu vložit punc průkazné pravdy, téměř vědecké, a přitom na polemiky odpovídá ve smyslu „co chcete, vždyť se jedná o pouhou fikci“. Potřeba reagovat zejména z církevních míst pak dojem věrohodnosti a významu brownova románu jen posiluje.

Qui bono?

Změnil by se náš svět tak významně, kdybychom jezdili na líh místo benzinu? Vypadali by politici tak, jak vypadají, kdyby je opravdu produkovaly tajné služby? A Dan Brown? Jen využil „objednávky“ - publikum vždy rádo spolkně návnadu napínavého čtení o boji tajných spolků. Přitom se jedná o nerizikové téma, autor se může zaštitit výrazem fikce a není zvykem v naší kultuře a době žádat krev kacířů a odpadlíků. Na rozdíl od Salmana Rushdie (chraň Bůh, že bych chtěl autory jinak srovnávat) se Dan Brown zřejmě nemusí bát o svůj život.

Setkal jsem se s názorem, že kniha může vyvolat zájem o Leonarda Da Vinciho a umění vůbec u lidí, kteří by se jinak o jejich existenci ani nedověděli. Snad, jsem však skeptický k tomu, že by se jednalo o zájem hlubší a ve svém důsledku nějak povznášející. I když se možná mýlím, dokonce už vychází turistický průvodce po místech zmiňovaných v románu. Snad tedy někteří ze zvědavců postupně zapomenou co je na taková místa přivedlo a zažijí tam cosi hodnotnějšího.

Pro ty čtenáře, kteří knihu dočetli a neodložili, snad román přinesl alespoň zábavný únik z denní reality a rutiny. Další příběh, další paralelní realita usnadňující úmornou cestu vlakem. Přes všechny výhrady nelze tvrdit, že se jedná o škodlivou zábavu.

A pro ty čtenáře, ve kterých hlodá myšlenka, že je za vším přece jen něco víc, snad podnět k přemýšlení - „pravda“ byla vyslovena, napsána, rozšířena... a nestalo se nic.

Připusťme tedy, že vliv vrchnosti i tajných sil na náš svět a naše životy je mnohem mnohem menší, než by se mohlo zdát. A to je veskrze pozitivní zjištění.

foto: Petra Hanušová